

penitus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. XXXVIII. Sed cognita jam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudiciis opinionum & voluntatibus, sit jam hujus disputationis modus. Scire autem nos oportet, cognitum, quoad possunt ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil a philosophia posse aut majus aut utilius optari, quam hæc, quæ a nobis hoc quatrinduo disputata sunt. Morte enim contempta, & dolore ad patiendum levato, adjuvamus sedationem ægritudinis: qua nullum homini malum majus est. Etsi enim omnis animi perturbatio gravis est, nec multum differt ab amentia, tamen ita cæteros, cum sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo & perturbatos dicere solemus: at eos, qui se ægritudini dederunt, miseros, afflictos, ærummos, calamitosos. Itaque non fortuito factum videtur, sed a te ratione propositum, ut separatim de ægritudine & de cæteris perturbationibus disputarem. In ea est enim fons miseriarum & caput. Sed & ægritudinis & reliquorum animi morborum una sanatio est: omnes opinabiles esse & voluntarios, ea reque suscipi, quod ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem malorum omnium, stirpitis philosophia se extraduram pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurque nos sanari. His enim malis infidentibus non modo beati, sed ne fani quidem esse possumus. Aut igitur negemus quidquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione recte fieri possit: aut cum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni & beati volumus esse, omnia adjuncta & auxilia petamus bene beateque vivendi.

TUSCULANARUM

QUÆSTIONUM

LIBER QUINTUS.

Virtutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam.

ARGUMENTUM.

HIC liber in difficili, sed gravi, & dignissima philosopho, quaestione versatur, Sitne virtus ad beate vivendum se ipsa contenta. Cicero primo ex iis, quæ superioribus diebus disputarat, conficit id, quod queritur. Deinde vero ita de hac quaestione disputat, tanquam superioribus diebus nihil esset disputando confectum. Nam primo ostendit breviter, si sapiens omnibus perturbationibus liber sit, non posse non beatum sapientem esse, quod qui in iis sint, miseri sint necessario: Quare, cum virtus a perturbationibus sola liberet, virtutem necessario solam beatum hominem efficere: cap. 5-6. In quo reprehendit veterem Academicorum & Peripateticorum inconstantiam, qui cum tria genera bonorum faciant, solam tamen virtutem dicunt sufficere, etsi non ad beatissimam, tamen ad beatam vitam: cap. 7-13. Deinde multis tum argumentis, tum exemplis hominum & viriosorum, & virtutis laude illustrium, demonstrat, virtutem efficere hominem non solum beatum; quod est Stoicis cum Academia veteris philosophis & Peripateticis commune: sed etiam vel in cruciati & tormentis beatissimum; quod contra dicunt Platonici & Peripatetici, qui virtute quidem beatam vitam esse contendunt, sed accessione bonorum corporis & fortuna feri beatissimam: cap. 14-28. Subjicitur tandem longa disputatio, qua in initio a Platonice & Peripateticis facta, ostenditur, quomodo cuique, in primisque Epicureæ, de fine bonorum, sententiæ consentaneum putet, sapientes semper beatissimos dicere. ERNESTUS.

I.

UINUS hic dies, Brute, finem faciet Tuscularum Disputationum: quo die est a nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, disputatum. Placere enim tibi admodum sensi & ex eo libro, quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam. Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, ut elaborandum sit, quo facilius probetur. Nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod gravius magnificentiusque dicatur. Nam cum ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, ut, omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profecto spe beate vivendi tantam in eo studio curam operamque posuerunt. Quod si ab iis inventa & perfecta virtus est, & si præsidii ad beate vivendum in virtute satis est: quis est, qui non præclare & ab illis postam & a nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? Sin autem virtus subiecta sub varios incertoque casus famula fortunæ est, nec tantarum virium est, ut se ipsa tueatur, vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beate vivendi, quam vota faciendi videantur.

Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere: interdum & humani generis imbecillitatem fragilitatemque extimescere. Vereor enim, ne natura, cum corpora nobis infirma dedisset, iisque & morbos insanabiles & dolores intolerabiles adjunxisset, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & separatim suis angoribus & molestiis

¹ Ex eo libro] Intelligitur Bruti liber de Virtute, quem ad Ciceronem scripsit, ut ait nosster lib. 1. de Fin. cap. 3. Ex eo nonnulla profert Seneca Conf. ad Helviam cap. 9. Vide Petr. Alcyonium de Exil. lib. 1. Dabante Joan. Mich. Bruto, locum distinxit Mf. Gryphianus. Sic enim Reg. & Pithean.

² Huic incipio sententiæ diffidere: interdum Idem.

lestiis implicatos. Sed in hoc me ipse castigo, quod ex aliorum & ex nostra fortasse mollitia, non ex ipsa virtute, de virtutis robore existimo. Illa enim, si modo est ulla virtus, quam dubitationem avunculus tuus, Brute, sustulit; omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet: eaque despiciens casus contemnit humanos: culpaque omni carens, præter se ipsam, nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia adversa tum venientia metu augentes, tum mœnore præsentia, rerum naturam, quam errorem nostrum, damnare malimus.

II. Sed & huius culpæ & cæterorum vitiorum peccatorumque nostrorum omnis a philosophia petenda correctio est. Cujus in finem cum a primis temporibus ætatis nostra voluntas studiumque nos contulisset, his gravissimis casibus in eundem portum, ex quo eram egressi, magna jactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux! o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! Quid non modo nos, sed omnino vitæ hominum sine te esse potuisset? Tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugis, tum literarum & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistrarum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus: a te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Est autem unus dies, bene & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponendus. Cujus igitur potius opibus utamur, quam tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti.

At philosophia quidem tantum abest, ut, proinde ac de hominum est vitæ merita, laudetur; ut a plerisque neglecta, a multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam vitæ parentem, & hoc parricidio se inquinare audeat? & tam impie ingratus esse, ut eam accuset, quam vereri deberet, etiam si

M m m 2 minus

³ Avunculus tuus] Intelligit Cicero Catonem Uticensem, summæ constantiæ virum: is enim Serviliæ, Bruti matris, frater erat uterinus. Vide Plutarchum in Caton. & in Bruto. Idem.

* Vid. Lamb. pene tori

minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longe retro respicere non possunt: nec eos, a quibus vita hominum instructa primis sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen confitemur esse recens.

III. Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest non modo re esse antiquam, verum etiam nomine? quæ divinarum humanarumque rerum, tum initiorum, * causarumque cujusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequabatur. Itaque & illos septem, qui a Græcis σοφοί, *sapientes* a nostris, & habebantur, & nominabantur; & multis ante seculis Lycurgum, cujus temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem conditam traditur; etiam heroicis ætatibus Ulysses & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes. Nec vero Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec stellatus Cepheus † cum uxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium divina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quibus ‡ ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen usque ad Pythagoræ manavit ætatem: quem, ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Philiuntem ferunt venisse, eumque cum Leonte, principe Philiatorum, doctè & copiose disseruisse quædam. Cujus ingenium & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quævisse ex eo, qua maxime arte consideret. At illum artem quidem se scire nullam, sed esse *philosophum*. Admiratum Leontem novitatem nominis, quævisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos & reliquos interesset. Pythagoram autem respondisse, si milem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, ,, qui ,, haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celeberrime. Nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam & nobi-

* Man. Lamb. *causarumque, tum*

† *Stellatus Cepheus*] Inter astra positus, fuerunt relati. Vide Cic. N. D. 2. 43. I. *deus*.

‡ *A quibus ducti deinceps*] Forte, *docti* Percius.

,, nobilitatem coronæ peterent: alii emendi aut vendendi quæ-
,, stæ & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum,
,, idque vel maxime ingenium, qui nec plausum, nec lucrum
,, quærerent, sed visendi causa venirent, studioseque perspice-
,, rent quid ageretur & quo modo: item nos quasi in mer-
,, catus quandam celebritatem ex urbe aliqua, sic in hanc
,, vitam ex alia vita & natura profectos; alios gloriæ fervire,
,, alios pecuniæ: raros esse quosdam, qui, cæteris omnibus pro
,, nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur: hos se
,, appellare sapientiæ studiosos, id est enim, philosophos: &
,, ut illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquiren-
,, tem, sic in vita longe omnibus studiis contemplationem
,, rerum cognitionemque præstare.

IV. Nec vero Pythagoras nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui cum post hunc Philiatum sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Græciam, quæ Magna dicta est, & privatim & publice, præstantissimis & institutis & artibus. Cujus de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum, audierat, numeri motusque tractabantur, & unde omnia orirentur, quoque reciderent: studioseque ab his fiderum magnitudines, intervalla, cursus anquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit e cælo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit, & coegit de vita & moribus, rebusque bonis & malis quærere. Cujus multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenii magnitudo, Platonis memoria & literis consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum. E quibus nos id potissimum consecuti sumus, quo Socratem usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiã tegeremus, errore alios levaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cum Carneades acutissime copiosissimeque tenuisset, fecimus & alias sæpe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputaremus. Et quatruidi quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris, misimus: quinto autem dic,

die, cum eodem in loco confedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus.

V. AUD. Non mihi videtur ad beate vivendum satis posse virtutem. MAR. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo. AUD. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quale sit: de quo a te disputari volo. MAR. Nempe negas ad beate vivendum satis posse virtutem? AUD. Prorsus nego. MAR. Quid? ad recte, honeste, laudabiliter, postremo ad bene vivendum satisne est praesidii in virtute? AUD. Certe satis. MAR. Potes igitur, aut qui male vivat, non eum miserum dicere, aut, quem bene fateare, cum negare beate vivere? AUD. Quidni possum? nam etiam in tormentis recte, honeste, laudabiliter, & ob eam rem bene vivi potest, dummodo intelligas, quid nunc dicam bene. Dico enim, constanter, graviter, sapienter, fortiter. Hac etiam in equuleum conjiciuntur, quo vita non adspirat beata.

MAR. Quid igitur? solane beata vita, quaeso, relinquitur extra ostium limenque carceris, cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia, reliquaque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque reculent nec supplicium, nec dolorem? AUD. Tu, si quid es facturus, nova aliqua conquiras oportet. Ista me minime movent, non solum quia pervulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam levia quaedam vina nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata quam potata delectant. Velut iste chorus virtutum, in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate; ut ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita a se defertas passura videatur. Cum autem animum ab ista pictura imaginibusque virtutum ad rem veritatemque traduxeris; hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse, quamdiu torquatur.

Quamobrem hoc nunc quaeramus. Virtutes autem noli vereri ne exoptulent & querantur se a beata vita esse relictas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omnes bonos esse etiam beatos: multaque de M.

Ati-

Atilio ⁶, Q. Capione ⁷, M. Aquilio ⁸ recordatur: beatamque vitam, si imaginibus potius uti quam rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negatque ei cum dolore & cruciatu quidquam esse commune.

VI. MAR. Facile patior, te isto modo agere: etsi iniquum est praeribere mihi te, quemadmodum a me disputari velis. Sed quaero, utrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? AUD. Actum vero, & aliquantum quidem. MAR. Atqui, si ita est, profligata jam hac & paene ad exitum adducta quaestio est. AUD. Quo tandem modo? MAR. Quia motus turbulenti, iactationesque animorum incitatae & impetu inconsiderato elatae, rationem omnem repellentes, vitae beatae nullam partem relinquunt. Quis enim potest, mortem aut dolorem metuens, quorum alterum saepe adest, alterum semper impendit, esse non miser? Quid, si idem (quod plerumque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet: si debilitatem, cecitatem: si denique, quod non singulis hominibus, sed potentibus populis saepe contingit, servitutem: potest ea timens esse quisquam beatus? Quid, qui non modo ea futura timet, verum etiam fert sustinetque praesentia? Adde eodem exilia, luctus, orbitates. Qui rebus his fractus aegritudine eliditur, potest tandem esse non miserimus? Quid vero illum, quem libidinibus inflammatum & furem videntibus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptates undique hauriat, eo gravius ardentiusque sitientem, nonne recte miserimum dixeris? Quid elatus ille levitate, inanique laetitia exultans & temere gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi videtur beator?

Ergo,

⁶ M. Atilio] Regulum dicit, cujus mors cruciabilis est decantatissima. Inter alios plures vide Valerium Maximum lib. ix. cap. 2. t. ext. Gellium N. A. vi. 4. & Augustinum C. D. 1. 15. *Dovifus*.

⁷ Q. Capione] Is aurum Tolosanum abstulit, quod sacrilegium causa excidii Capioni, exercitumque ejus postea fuit, ut tradit Justinus xxii. 3. Vide sis & Gellium 3. 9. Si Valerio Maximo fides lib. vi. cap. 9. 13. in publicis vinculis spiritum deposuit &c. Diverso tamen modo rem narrat lib. xv. cap. 7.

⁸ M. Aquilio] Hunc a Mithridate conjunctum in vincula tradunt Athenaeus lib. v. Epitome Liviana 78. & Valerius Maximus lib. ix. cap. 13. 1. Alia tamen & diversa profusus ratione rem, si modo locus integer est, nec quicquam deficit, narrat Diodorus Siculus in Excerpt. Peiresc. *Idem*.

Ergo, ut hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nulla ægritudines exedunt, nulla libidines incitant, nulla futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Ut maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commovente: sic animi quietus & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moveri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæ cuique accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemque, si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate, quid est, cur is non beatus sit: & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos?

VII. AUD. Atqui alterum dici non potest, quin hi, qui nihil metuunt, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitiæ efferantur, beati sint: itaque id tibi concedo. Alterum autem jam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. MAR. Nimirum igitur confecta res est. Videtur enim ad exitum venisse quæstio. AUD. Propemodum id quidem. MAR. Verumtamen mathematicorum iste mos est, non philosophorum. Nam geometræ cum aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id sumunt pro concesso & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil scriptum est. Philosophi, quamcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conveniunt, congerunt omnia, etsi alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum, satisne ad beate vivendum virtus posset, multa diceret? Cui satis esset respondere, se ante docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quomodo hoc sit consequens illi, sic illud huic, ut, si beata

9 Atqui alterum dici non potest, quin hi &c.] Vix satis Latine hæc dici mihi videntur. Recte sonat, *dici non potest, quin*: non vero recte (ut opinor) *alterum dici non potest, quin*. Aut igitur illud *alterum*, aut hoc *quin* tollendum esse censeo. Lambinus coniecit legendum, *alterum non dici non potest,*

vel *alterum negari non potest* &c. Quid vero hæc coniectura ad locum restituendum valeant, omnino non video. Equidem sic mihi sensus persuasit, Ciceronem scripsisse, *Atqui alterum dici non potest, quod hi, qui nihil metuunt, concupiscant, beati sint.*

beata vita virtute contenta sit; nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto & de summo bono separatim libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beate vivendum esse vim, nihilo minus hoc agunt separatim. Propriis enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim.

Cave enim putes, ullam in philosophia vocem emissam clariorem, ullumve esse philosophiæ promissum uberius aut majus. Nam quid proficetur, o dii boni! perfecturam se, qui legibus suis paruisset, ut esset contra fortunam semper armatus: ut omnia præsidia haberet in se bene beateque vivendi: ut esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. Tantisper hoc ipsum magni aestimo, quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus omnibus præmiis donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium¹⁰ proposuit, qui invenisset novam voluptatem. Qua ipsa non fuit contentus: neque enim unquam finem inveniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius crederemus.

VIII. AUD. Vellem id quidem: sed habeo paululum, quod requiram. Ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alterum alteri consequens esse, ut, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed Brutus tuus, auctore * Aristo¹¹ & Antiocho,

Tom. II.

N n n

non

¹⁰ Præmium proposuit, qui invenisset novam voluptatem: qua ipse inventa non fuit contentus: neque enim unquam finem inveniet libido] Multa hic errata sunt. Principio, illud *inventa* neque apud Victorium habetur, nec Gebhardum, utpote quod repudiant omnibus manuscRIPTIS. Deinde ex mendosis editionibus recinuit Gebhardus ipse & inveniet: ac Victorius cum tuo codice ipsa habent, & inveniet. Rectissime. Lege totum locum parva unius vocule mutatione: Præmium proposuit, qui invenisset novam voluptatem: qua

ipsa non fuisse contentus: neque enim finem inveniet libido. Noli dubitare, quin Ciceronis hæc manus sit: nam in vulgata lectione id fuisse affirmatur, *novam voluptatem tuam fuisse inventam*. Unde vero, aut qui potuit? quis id prodidit, quis auctor est? Benestus.

* Vult. Man. Grut. Arifone

¹¹ Arifone] Vulgati plerique, Arifone: sed quo Arifone? Non Chio, neque Ceo; quos audire Brutus non potuit, rebus humanis jam exemptos. An Arifone illo, cuius men-

non sentit hoc: putat enim, etiam si sit bonum aliquid præter virtutem. MAR. Quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? AUD. Tu vero, ut videtur: nam præsumere non est meum.

MAR. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ista mihi & cum Antiocho sæpe, & cum Aristo nuper, cum Athenis imperator apud eum diversarer, dissensio fuit. Mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent ulla corporis aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset, ut vires, ut valetudinem, ut divitias, ut honorem, ut gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte clauderet, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum.

Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quanquam non constantissime dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligo, quid requirat, ut sit beator: si est enim quod desit, ne beatus quidem est: & quod ex maiore parte unamquamque rem appellari spectarique dicunt, est ubi id isto modo valeat. Cum vero tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia adversa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus & confectum doloribus, huic paululumne ad beatam vitam deesse dicemus, non modo ad beatissimam? Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam cum statuisset, verbera, tormenta, cruciatu,

mentio est Acad. II. 4. Sed est erat philosophiæ non ignarus, non cum tamen Brutus, sed Aristum, Antiochi fratrem, Athenis audiit. Quod testatur Cicero, Acad. I. 3. & de Finib. V. 3. Hic ergo reponendum est Aristo pro Aristo; in quo hæsitasse miror Davium. Eoque miror magis, quod ipse hoc nomen in veteri codice legerat. Dubitationem omnem eximit quod addit Cicero, Athenis se diversatum apud fratrem Antiochi; & Aristum hospitem suum vocat; Bont. 97. Hæc Lambinus jam, Fulviusque Ursinus vi-

derant; at non explicaverant satis. Buber.

* Vist. Man. Lamb. claudicaret
12 Clauderet.] Ita Gebhardus e suis edidit Mss. quibuscum faciunt nostri. Daviusur. Videatur Bentlejo casum illud & obsoletum clauderet pro claudicaret. Ego hic retinui: nec tamen in Oratore, cap. 31. Nam si rectum est, satis tibi fit uno in loco legi apud Ciceronem: si minus probum, non debui semel atque iterum Gebhardo, vel Gruterio fidem habere. Olivarius.

tus, patriæ everfiones, exilia, orbitates magnam vim habere ad male misereque vivendum, non est ausus elate & ample loqui, cum humiliter demisseque sentiret.

IX. Quam bene, non queritur: constanter quidem certe. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cum prima concesseris. Hic autem elegantissimus omnium philosophorum & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: vexatur¹³ autem ab omnibus, primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. In eo etiam putatur dicere, in rotam beatam vitam non ascendere. Non usquam id quidem dicit omnino, sed, quæ dicit, idem valent.

Possum igitur, cui concesserim, in malis esse dolores corporis, in malis naufragia fortunæ, huic succenfere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? Vexatur idem Theophrastus & libris & scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo laudavit illam sententiam:

Vitam¹⁴ regit fortuna, non sapientia.

Negant ab ullo philosopho quidquam dictum esse languidius. Recte id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu atque fortuna; nome consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum fit & externarum & ad corpus pertinentium, quam consilium valere?

N n n 2

An

¹³ Vexatur autem ab omnibus (Theophrastus) primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit.] Quid hoc est, obsecro, Vexatur ab omnibus in eo libro, quem scripsit? Quid absurdus? Si ab vel propter eum possetur? Nunc portentum plane narrat, ut aliquis in libro proprio ab aliis vexetur. Quid multa? Tu librarios plorare jube, & sic rescribete: Vexatur autem ab omnibus, primum quod in eo libro, quem inscripsit De vita beata, multa disputat, quamobrem is

qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. Certe hanc emendationem postulat, cum ipsa sententia, tum apud Apollonius sine reditio quæ mox sequitur: Primum dixerat, vexatur, quod multa disputat: &c. Quid secundum? hoc scilicet quod mox subiungit: Vexatur idem Theophrastus & libris & scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo laudavit illam sententiam, Vitam regit fortuna, non sapientia. Bentlejus.

* Vist. in rotam (id est genus quoddam tormenti apud Græcos)

¹⁴ Vitam regit fortuna] Versus ex jambico Græco translatus, qui sic se habet:

TV

An malum Epicurum imitari? qui multa præclare sæpe dicit: quam enim sibi constanter convenienterque dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philosophi id quidem: sed si Socrates aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, quemquam jucunde posse vivere, nisi idem honeste, sapienter, justeque vivat. Nihil gravius, nihil philosophia dignius, nisi idem hoc ipsum, honeste, sapienter, juste, ad voluptatem referret. Quid melius, quam fortunam¹⁵ exiguam intervenire sapienti? sed hoc isne dicit, qui, cum dolore non modo maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus, *Occupavi te*, inquit, *Fortuna, atque cepi: omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me adspirare non posses*. Præclare, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu vero, Metrodore, qui omne bonum in visceribus medullisque condideris; & defineris, summum bonum firma corporis affectione explorataque spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? Quo modo? isto enim bono jam exspoliari potes.

X. Atque his capiuntur imperiti: & propter hujusmodi sententias istorum hominum est multitudo. Acute autem disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omnes bonos semper beatos volumus esse. Quid dicam bonos, perspicuum est. Omnibus enim virtutibus instructos & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. Equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adjuncto malo. Neque ulla alia huic verbo, cum beatum dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio.

Hanc

Τὴν κατὰ Σενέκας πρὸς ἑαυτὸν ἀποκρίσιν, ἢ ἐπιπέτα. Extat apud Plutarchum *negl* τὴν κατὰ. Extat etiam apud Stobæum *Eclng. Phys. & Chæremoni* tribuitur. *Devisis*.

¹⁵ Fortunam exiguam intervenire sapienti] Seneca de *Conf. Sap. cap. 15*. Epicurus,

Raro, inquit, sapienti intervenit Fortuna. Eiusdem dicti meminere noster de *Finib. l. 10.* & *Virtutibus lib. VI. Pref. Græcæ: Borey* κατὰ Σενέκας πρὸς ἑαυτὸν ἀποκρίσιν. Extat apud *Lactantium X. 144. Idem.*

Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest. Aderit enim malorum, si mala illa ducimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, amissio suorum, graves dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exilium, servitus denique. In his tot & tantis (atque etiam plura possunt accedere) potest esse sapiens: nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurere. At si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his uno tempore esse possit?

Non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut, cum ea, quæ supra enumeravi, in malis numerent, iidem dicant semper beatum esse sapientem. Quos si titulus hic delectat insignis & pulcher, Pythagora, Socrate, Platone dignissimus, inducant animum, illa, quorum splendore capiuntur, vires, valetudinem, pulchritudinem, divitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniaque sibi in sese esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis.

Neque hunc¹⁶ & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis & bonis numerare, concedi ullo modo potest. Quæ gloria commotus Epicurus exoritur: cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate hujus sententiæ capitur: sed nunquam id diceret, si ipse se audiret. Quid est enim, quod minus conveniat quam ut is, qui vel summum vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat, *Quam hoc suave est*, tum, cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia.

XI.

¹⁶ Neque hunc] Τὴν δὲ κατὰ, unum aliquem. Vide H. Casaubonum in illud Persii, v. 86. *Stoicus hic.*

XI. AUD. Adducis me, ut tibi assentiar. Sed tua quoque vide ne desideretur constantia. MAR. Quonam modo? AUD. Quia legi tuum nuper quartum de Finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem differens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem & Peripateticos nihil præter verborum novitatem interesse. Quod si ita est, quid est causa, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beate vivendum, liceat idem Peripateticis dicere? Rem enim opinor spectari oportere, non verba.

MAR. Tu quidem tabellis¹⁷ obsignatis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scriplerim. Cum aliis isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diem vivimus. Quodcumque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. Itaque soli sumus liberi. Verumtamen, quoniam de constantia paulo ante diximus, non ego¹⁸ hoc loco id querendum puto, verumne sit, quod Zenoni placuerit, quodque ejus auditori, Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset, tum, ut hoc totum, beate vivere, in una virtute poneret. Quare demus hoc sane Bruto, ut sit beatus semper sapiens. Quam sibi conveniat, ipse viderit. Gloria quidem hujus sententiæ quis est illo viro dignior? Nos tamen teneamus, ut sit idem beatissimus.

XII.

¹⁷ Tabellis obsignatis] Me scriptorum meorum testimonio redarguis. Metaphora dicta est a syngraphis annulo vel manu signatis, quas in causarum actione proferunt iurisperiti. Davistus.

¹⁸ Non ego hoc loco id querendum puto, verumne sit, quod Zenoni placuerit, quodque ejus auditori Aristoni, Bonum esse solum quod honestum esset: sed, si ita esset, tum ut hoc totum, beate vivere, in una virtute poneret] Multa hic peccantur. Primum illud ponere quo referendum? Si ad Aristonem & Zenonem, (ceteri autem nemo est) dicendum utique est ponere. Sed nec hoc neque illud sanum sensum efficit. Quæsum enim aut querat, aut optet, ut Zeno & Aristo beatam vitam in una virtute ponerent: cum id eos constanter fecisse & ipse sæpe dixerit, & res sit notissima? Deinde series & apodictis orationis est vitiosa: Non, inquit, qua-

erendum puto, verumne sit; sed tum ut. Vides jam, opinor, et ἀσάδωτος, quod & Lambinus, acute interdum cernens, ubi ceteri cæcitant, recte animadvertit: legit enim tum vivunt. Recte hoc, si modo & illud insuper perspexisset, aliam tum sententiæ medicinam adhibendam esse: quippe, si ita esset, ut Zenoni placuit, bonum esse solum quod honestum; nulla ultra quaestio foret, utrum vita beata in una virtute consisteret. Lege igitur totum locum; Non ego hoc loco id querendum puto, verumne sit... bonum esse solum quod honestum esset: sed, si ita esset, utrum (vel rectene) hoc totum beate vivere in una virtute poneretur. Hoc nempe illud est, quod Peripateticos tangit; qui, cum negarent solum bonum esse quod honestum, beatam tamen vitam sola virtute compleri voluerunt. Bentlejus.

XII. Et si Zeno Citiaus, advena quidam, & ignobilis verborum opifex, infirmasse se in antiquam philosophiam videtur: hujus sententiæ gravitas a Platonis auctoritate repetatur; apud quem sæpe hæc oratio usurpata est, ut nihil præter virtutem diceretur bonum: velut in Gorgia Socrates, cum esset ex eo quaesitum, Archelaum, Perdicæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret? „Haud scio, inquit: nunquam enim cum eo collocurus sum. Ain tu? an tu aliter id scire non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Perlarum quidem rege magno potes dicere, beatusne sit? „An ego possum, cum ignorem, quam sit doctus, quam vir bonus? Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? Ita proffus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros. Miser ergo Archelaus? Certe, si injustus. Videturne omnem hic beatam vitam in una virtute ponere? Quid vero in Epitaphio? quo modo idem? „Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beate vivendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario, pendere ex alterius eventis, & errare coguntur: huic optime vivendi ratio comparata est. „Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit & obediet præcepto illi veteri: Neque enim lætabitur unquam, nec mærebit nimis; quod semper in se ipso omnem spem reponet sui.

XIII. Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto augustoque fonte nostra omnis manabit oratio. Unde igitur rectius ordiri possumus, quam a communi parente natura? quæ quidquid genuit, non modo animal, sed etiam quod ita ortum esset et terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere a terra altius possunt; alia semper virent, alia hieme nudata, verno tempore tepescens frondefcunt; neque est ullum, quod non ita vigeat in-teriore quodam motu, & suis in quoque seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas; omniaque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediante, perfecta sint.

Faci-

Facilius vero etiam in bestiis, quod his sensus a natura est datus, vis ipsius naturæ perspicui potest. Namque alias bestias nantes aquarum incolas esse voluit: alias, volucres, cœlo frui libero: serpentes quosdam, quosdam esse gradientes, earum ipsarum partim solivagas, partim congregatas: immanes alias, quosdam autem cicures: nonnullas abditas terraque testas. Atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. Et ut bestiis aliud aliis præcipui a natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius. Etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem: humanus autem animus, decerptus ex mente divina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.

Hic igitur, si est excultus, & si ejus acies ita curata est, ut ne cæcetur erroribus; sit perfecta mens, id est, absoluta ratio: quod est idem virtus. Et, si omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum atque cumulatum est, idque virtutis est proprium: certe omnes virtutis compotes beati sunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto convenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi. Quid enim deest ad beate vivendum ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse qui potest?

XIV. At diffidat necesse est, qui bona dividit tripartito. Qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? Atqui, nisi stabili, & fixo, & permanente bono, beatus esse nemo potest. Quid ergo ¹⁹ ejusmodi istorum est? ut mihi Laconis illud dictum in hos cadere videatur: qui gloriantur cuidam mercatori, quod multas naves in omnem oram maritimam dimississet, *Non sane oprabilis quidem ista*, inquit, *rudentibus apta fortuna*. An dubium ²⁰ est, quin nihil

¹⁹ Quid ergo ejusmodi? Videntur hæc mihi melius esse interpuncta in antiqua editione: Quid ergo? Eiusmodi istorum est, (supple, bonum) ut mihi &c. Baherius. Vulgaris interpunctio hunc præbet, sensum: Quid

ergo ejusmodi, stabile, fixum, permanens, isti habent, qui bona tripartito dividunt? Nihil proflus. Ut mihi Laconis &c. Anonymus.

²⁰ An dubium est, quia nihil sit habendum

nihil sit habendum in eo genere, quod vita beata complectitur, si illi possit amitti? Nihil enim interarescere, nihil exstingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit. Nam qui timebit, ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit.

Volumus enim, eum, qui beatus sit, tutum esse; inexpugnabilem, septum atque munitum, non ut parvo metu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens is dicitur, non qui leviter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is habendus est, non qui parum metuit, sed qui omnino metu vacat. Quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cum in ad-eundo periculo & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu?

Atque hæc certe non ita se haberent, nisi omne bonum in una honestate consisteret. Qui autem illam maxime optatam & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello vacuitatem agritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? Qui autem poterit esse celsus, & rectus, & ea, quæ homini

Tom. II. O o o
in eo genere, quo vita beata complectitur, si illi possit amitti? In præcis editionibus se-rebatur, quod vita beata complectitur. Lambinus cum in codicibus suis reperisset, quo, & istdem in suis Gebhardus, scriptorum codicem auctoritati uterque læsserant, ita ut complectitur passive hic accipiendum existimant. Id cum tibi durum & sine exemplo merito videretur, tu confugisti ad Hellenismum; quo pronomen eodem casu efferi solet ac nomen antecedens. Sed acri & castigato iudicio hic est opus. Quamvis enim verissimum sit hanc dicendi formulam apud Latinos obtinuisse, ut nos pluribus ostendimus ad illud Flacci Sermon. l. 6. vers. 65. *Indice, quo nulli populo; ubi vulgo fertur, quævis vestire illud tantum observandum est, duntaxat hoc fieri solum in verbis usus frequentioris, illique sere aut primæ aut secundæ personæ, quæque ibi loci deponentium ferri iurantiavorum naturam habent. Sic in omnibus exemplis & tuis & meis, *Judice, quo nulli: Castis, quæ dixi: Eorum, quorum consuevi; Illo, quo reveris; Libro, quo dixi: Coloribus, quibus dixisti; Rationibus, quibus præscripsimus; Loco, quo commemoravi: Ra-**

tione, quæ dixi; Ista sit equitate, quæ ostendit; Augurio, quo diximus; Nomen, cuius diximus; Spatio, quanto patienter; Minutis, quantis potuit. Horum exemplorum speciem si attente consideres; intelliges profecto Hellenismum hunc non posse aparti isti, de quo agimus, loco; ubi nihil est illarum, quarum diximus, conditionum. Hoc enim si ubique liceret, omnis Latini sermonis ratio & analogia plane perverteretur. Quid ergo fiet? aut quo tandem pacto hic nodus solvetur? Id vero nullo negotio: quippe mendosum est illud complectitur, quod sic emendandum; *An dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere, quo vita beata complectitur? Quid nunc videtur? nova lux, opinor, exoritur. Ita nosse hoc ipso libro cap. 16. Dicunt illi quidem, sed hic vitam beatam compleri negant. De Finibus III. 3. Illi enim corporis commodis compleri vitam beatam putant, nostri nihil minus. Ibidem ix. 20. Negatur vitam beatam esse, quæ expleta sit omnibus rebus, quas natura desiderat; &c. v. 13. Ea enim vita expletur, quæ sit animi corporisque expleta virtutibus. Bentlejus.*

accidere possunt, omnia parva ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita censebit? An Lacedaemoni Philippo minitanti per literas, se omnia, quae conarentur, prohibitorum, quae fuerunt, *num se esset etiam mori prohibitorum*: vir is, quem quarimus, non multo facilius tali animo reperietur, quam civitas univ[er]sa? Quid? ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adjuncta, quae sit moderatrix omnium commotionum; quid potest ad beate vivendum deesse ei, quem fortitudo ab aegritudine & a metu vindicet: temperantia tum a libidine avocet, tum insolentia alacritate gestire non sinat? Hac efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata.

XV. Atqui cum perturbationes animi miseram; sedationes autem vitam efficiant beatam; duplexque ratio perturbationis sit, quod aegritudo & metus in malis opinatis; in bonorum autem errore laetitia gestiens, libidoque versentur: cum haec omnia cum consilio & ratione pugnent: his tu tam gravibus concitationibus, tamque ipsis inter se dissentientibus atque distractis, quem vacuum, solum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? Atqui sapiens semper ita affectus est. Semper igitur sapiens beatus est. Atqui etiam omne bonum laetabile est: quod autem laetabile, id praedicandum & praeseferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum. Si vero gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quae isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt. Solum igitur bonum, quod honestum. Ex quo efficitur, honestate una vitam contineri beatam. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miserimum.

An dubitas, quin praestans valetudine, viribus, forma, acerrimis integerrimisque sensibus, (adde etiam, si libet, pernicitatem & velocitatem, da divitias, honores, imperia, opes, gloriam) si fuerit is, qui haec habet, injustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio atque nullo: dubitabisne eum miserum dicere? Qualia igitur ista bona sunt, quae qui habet, miserimus esse possit? Videamus, ne, ut acervus ex sui gene-

ris granis, sic beata vita ex suis similibus partibus effici debeat. Quod si ita est: ex bonis, quae sola honesta sunt, efficiendum est beatum. Ea mixta ex dissimilibus si erunt, honestum ex his effici nihil poterit. Quo detracto, quid poterit beatum intelligi? Etenim quidquid est, quod bonum sit, id expectandum est: quod autem expectandum, id certe approbandum: quod vero approbaris, id gratum acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Quod si ita est, laudabile sit necesse est: bonum igitur omne laudabile: ex quo efficitur, ut, quod sit honestum, id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus; multa erunt, quae nobis bona dicenda sine.

XVI. Omitto divitias: quas, cum quisvis, quamvis indignus, habere possit, in bonis non numero. Quod enim est bonum, id non quisvis habere potest. Omitto nobilitatem famamque popularem, stultorum improborumque consensu excitatam. Haec, quae sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, quae Euryclea laudat Ulyssi pedes abluens, *lenitudo orationis, mollitudo corporis*. Ea si bona ducemus, quid erit in philosophi gravitate, quam in vulgi opinione stultorumque turba, quod dicatur aut gravius, aut grandius?

At enim eadem Stoici *praecipua* vel *producta* dicunt, quae bona isti. Dicunt illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sine iis esse nullam putant: aut, si fit beata, beatissimam certe negant. Nos autem volumus beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille philosophiae diserebat: *Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talem ejus esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam*. Affectus autem animi in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri: & honesta ergo, quoniam laudabilis: ex quibus, bonorum beatam vitam esse, concluditur.

Etenim, pro deorum atque hominum fidem! parumne cog-

gnitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis & otii consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo ejus esse placidissimam pacem? Vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine aegritudine, sine alacritate ulla, sine libidine, nonne beatus? At semper sapiens talis semper igitur beatus? Jam vero qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre; quae agit, quaque sentit? Refert autem omnia ad beate vivendum: beata igitur vita laudabilis, nec quidquam sine virtute laudabile: beata igitur vita virtute conficitur.

XVII. Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam est praedicabile aut gloriandum: nec in ea, quae nec misera sit, nec beata. Et est in aliqua vita praedicabile aliquid, & gloriandum, ac praeseferendum: ut Epaminondas, & alios quosdam.

Consilium nostris laus est attonsa Laconum: ut Africanus, ut Africanus, *A sole exoriente, supra Meori paludes, Ubi in solis ardore Nemo est, qui factis me aequiperare queat.* Quod si est, beata vita glorianda, & praedicanda, & praese-

22. Vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine aegritudine, sine alacritate ulla, sine libidine, nonne beatus? Ita omnes editiones codiciferae, qui hodie supersunt, quin etiam & Nonius Marcellus, in V. Alacritas, si e ditoribus fides. Verumtamen, aut plane nullum sum iudicio, aut lectio haec a mala manu est, & Ciceroni inficianda. Quorum enim sine ulla alacritate? Quid sibi commiserit alacritas, ut, cum caetera illa metus, aegritudo, libido, nullo epitheto hic damnetur, ipsa quasi omnium tectissima, ne ulla quidem in viro constare esse debeat? an haec tribus illis pejorem esse credendum est? Aequi tantum abest ut peior sit, ut ipsi per se (nisi modum forte exceperit) laudanda sit, atque optanda. Ita saepe Noster in se in amicis, in toto senatu alacritatem praedicat. Ac profecto qui sine ulla alacritate est, idem sit iners, torpidus, legnis, ignavus, aeger, moestus, miser denique necesse est. Quid ergo? tu illud ulla in malam rem ire jube, & lege meo periculo, Sine metu, sine

aegritudine, sine alacritate futili, sine libidine. Nimirum cum secundum Stoicos perturbationum partes sint quatuor, aegritudo, metus, libido, avaritia, sine alacritate; hanc ultimam, quia voces illae per se honestae sunt, & laepius in laudo quam in vitio ponuntur, semper epitheto aliquo dehonestat, quo ostendatur eam aut fines suos excedere, aut mala de causa oriri. Sic Tullius, iv. 4. *Resiste inquit, duo perturbationes, laetitia pestilens & libido.* Sic c. 6. *Laetitia pestilens vel nimia.* Cap. 22. *Exultans gestibusque laetitia.* iv. 12. *Insuper alacritas.* Lege ergo hic, non adeo magna inmutabili, Sine alacritate futili: ut Tullius, v. 6. *Fuilles laetitia & exultationes.* iv. 17. *Nec sterner quid exoptent ardeat desiderio, nec alacritate futili gestibus deliquerit.* Bentlejus.

23. Consilium nostris laus est attonsa. Inelegum epigramma exhibet Paulianus in Beot. Davifus.

24. Quae loco quera, quam vini habeat libra

ferenda est: nihil est enim aliud, quod praedicandum & praeseferendum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur. Et quidem, nisi ea vita beata est, quae est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. Quod erit enim honestum, certe fatebuntur esse melius. Ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici perverius? Quid? cum fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendam est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contrariorum enim contraria sunt consequentia. Quo loco quaero, quam vim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis & externae, tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram & maria deprimat.

XVIII. Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantem caetera & abjicientem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? Quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequetur. Nam in quem cadit aegritudo, in eundem metum cadere necesse est. Est enim metus futurae aegritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ignavia. Ergo ut idem vincatur interdum, nec putet ad se praecipuum illud Atrai pertinere: *Proinde ita parent se in vita, ut vinci nesciant.*

Hic autem vincetur, ut dixi: nec modo vincetur, sed etiam serviet. At nos virtutem semper liberam volumus, semper invivam. Quae nisi sunt, sublata virtus est.

24. Quo loco quaero, quam vini habeat libra illa Critolai, qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis & externae, tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram & maria deprimat? Quid illud est, quod boni lancem dicit? cum in utraque lance fuerint bona, in illa bona animi, in hac bona corporis & externae. Hocine a tot editoribus doctissimis tam patienter ferri? Lege vero, Tantum propendere illam boni lancem putet, vel dele boni, & scilicet illam, hoc est, quam priorem nominavit. Noster de Fin. V. 30. *Audeo igitur caetera, quae secundum naturam sunt, bona appellare; virtutis autem amplitudinem quasi in altera libra lance ponere. Terram, mihi crederem, caetera & maria deprimere.* Nota autem locutionis genus *deprimere*. Nam in bilance quae lance praeponderat, non deprimat oppositam, verum elevat. Sed vulgaris sermone errore labi, etiam sapienti & discreto concessam est. *Donde legimus, Legi velim, illam depresso lancem, pro quo, boni & ex scripturae compendio legerunt imperiti, Baberius.* 25. *Ut terram & maria deprimat.* In bilance leviora non deprimuntur, sed attolluntur. Est igitur *depresso*. Davifus.

Atqui si in virtute satis est praesidii ad bene vivendum, satis est etiam ad beate. Satis est enim certe in virtute, ut fortiter vivamus. Si fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, semperque simus invicti. Sequitur, ut nihil poeniteat, nihil desit, nihil obset. Ergo omnia profuenter, absolute, prospere. Igitur beate. Satis autem ad fortiter vivendum virtus potest. Satis ergo etiam ad beate. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est quod adest, neque eam unquam sui poenitet.

XIX. Similemne putas C. Lælii unum consularum fuisse, & eum quidem cum repulsa (si cum sapiens & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, non populus a bono consule potius quam ille a vano populo repulsiam fert) sed tamen utrum malles, te, si potestas esset, semel, ut Lælium, consulem, an, ut Cinna, quater? Non dubito, tu quid respondurus sis: itaque video, cui committam. Non quemvis hoc idem interrogarem. Responderet enim alius fortasse, se non modo quatuor consularum uni antepone: sed unum diem Cinna, multorum & clarorum virorum totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, poenas dedisset. At Cinna, collega sui, consulis Cn. Octavii, præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris, nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiaeque cognita: M. Antonii, omnium eloquentissimi, quos ego audierim: C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suavitatis, leporis. Beatissime igitur, qui hos interfecit? Mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit; sed etiam quod ita se gessit, ut ea facere ei liceret. Etsi peccare nemini licet. Sed sermonis errorem labimur. Id enim licere dicimus, quod cuique conceditur.

Utrum tandem beatorum C. Marius, tum cum Cimbrica victoria gloriam cum collega Catulo communicavit, pæne altero Lælio, (nam hunc illi dico simillimum) an cum civili bello victor, iratus, necessarius Catuli deprecantibus non semel respondit, sed sæpe, *Moriatur?* In quo beatorum ille, qui huic

huic nefariae voci paruit, quam is, qui tam scelerate imperavit. Nam cum accipere, quam facere præstat injuriam: tum morti jam ipsi adventanti paulum procedere obviam, quod fecit Catulus, quam quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis.

XX. Duodequadragesimo annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum v. & xx. natus annos dominatum occupavisset. Qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus præditam, servitute oppressam tenuit civitatem? Atqui de hoc homine a bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse ejus in victu temperantiam, in rebusque gerendis virum acrem & industrium, eundem tamen maleficum natura & injustum. Ex quo omnibus, bene veritatem intuentibus, videri necesse est miserimum. Ea enim ipsa quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebat, consequbatur. Qui cum esset bonis parentibus atque honesto loco natus, (etsi id quidem alius alio modo tradidit) abundaretque & aequalium familiaritibus & consuetudine propinquorum; haberet etiam more Græciæ quosdam adolescentes amore conjunctos: credebatur eorum²⁶ nemini. Sed iis, quos ex familiis locupletum servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, & quibusdam convenis, & feris barbaris corporis custodiam committebat. Ita propter injustam dominatam cupiditatem in carcerem quodam modo ipse se incluserat. Quin etiam, ne tonsori colulum committeret, tondere filias suas docuit. Ita sordido²⁷ ancillarique artificio regiam virgines, ut tonsicula, tondebant barbam & capillum patris. Et tamen ab iis ipsis, cum jam essent adultæ, ferrum removit, instituitque, ut candentibus juglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. Cumque duas uxores haberet, Aristomachen, civem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, ut

²⁶ *Credebatur eorum nemini*] Erasmus edebat, ut & Bentlejus legit, *credebatur se eorum nemini*.
²⁷ *Ita sordido ancillarique artificio, regiam virgines, ut tonsicula, tondebant barbam & capillum patris*] Non placet illud artificio: non enim profitebantur se tonsiculas esse; sed eo munere fungi cogebantur. Quamobrem mirifice placet, atque adeo verissimum est tui codicis lectio, *sordido ancillarique officio*. Propertius. IV. 9. *Idem ego Sidonia feci servilia palla officia.* & Lyda pensa Ælona colu. Horat. Sermon. II. 6. *Nec non vernaculis ipsis fungitur officii.* Plautus Cistellaria IV. 1. *Facendum est puerile officium.* Bentlejus.